

**PROF. DR. TALÂT TEKİN'İN
GRAMER TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ ÜZERİNDEKİ
ELEŞTİRİLERİNE CEVAPLARIMIZ: IV**

Prof. Dr. Zeynep KORKMAZ

Türk Dili dergisinin 541. sayısında (Ocak 1997) III. bölümü yayımlanan yazımıza kaldığımız yerden devam ediyoruz:

79. Sayın Tekin "ses türemesi" maddesinin (s.131) yanlışlarla dolu olduğunu bildiriyor. Abartmanın bu derecesine de pes doğrusu!

Bu maddede 30 örnek sıralanmıştır. Sayın eleştirici, kendi görüşünce, bizce kabulü imkânsız üç kelimeye takılmıştır. Buna dayanarak maddenin "yanlışlarla dolu" olduğunu söyleyecek kadar pervasızdır! Şimdi gelelim iddialarına: İng. *bionic*, Fr. *bionique* > T. *biyonik*; Fr. *dialogue* > T. *diyalog* değişmesinde "y türemesi değil *i* türemesi varmış." Biz o maddede "y türemesi vardır" şeklinde bir açıklama yapmadık. Tanımımız: "Seslerin özelliklerine veya birbirleriyle birleşme şartlarına bağlı bazı sebeplerle, Türkçe veya dilimize girmiş yabancı kelimelerin ön, iç ve son seslerinde ünlü veya ünsüz türemesi biçiminde kendini gösteren ses olayı" şeklindedir. Buna göre, eğer o kelimelerin Fransızca söylenişleri esas alınmış ise (*byonik*, *dyalog*), o takdirde birer "i" türemesi söz konusudur.

Ancak, sayın Tekin'in yorumu ile "y" türemesi söz konusu olunca da şu gerçeği dikkate almak zorundayız: *bionic* ve *dialogue* yazılışlarındaki sözcükler dilimize Fransızcadaki telâffuz şekillerinden çok yazılı eserler kanalıyla ve imlâdaki biçimleriyle girdiğinden, Türkçe için önemli olan *bionic'ten* > *biyonik'e*, *dialogue'dan* > *diyalog'a* geçiştir. Türk insanı o iki sözcüğün Fransızcadaki söyleniş ayrıntılarını değil, aksine imlâlarını dikkate alarak, kendi dilinin kurallarına aykırı bulmuş ve *io*, *ia* ünlüleri arasına, daha başka pek çok örneği de bulunduğu üzere, birer *y* ünsüzü getirmiştir. Biz bu ses türemesini, Türkçedeki oluşma şartlarını dikkate alarak değerlendirdik. Sayın Tekin, istediği kadar "dilbiliminde yazımın kıymet-i harbiyesi yoktur" desin. Burada değişime esas olan şekiller söyleyiş değil yazılış olduğuna göre, bizce, olayın hangi şartlar altında oluştuğunu dikkate almadan yapılan genel değerlendirmenin, dolayısıyla sayın Tekin'in görüşünün de bu olay açısından hiçbir kıymet-i harbiyesi yoktur.

Aynı maddede yer alan *idiz>yitiz* şekli için de mugalataya hiç gerek yok... Sayın Tekin, "Bir kez ET. sözcük *idiz* değil *ediz* olacaktır. Nitekim MK.'de *ediz* biçimindedir" diyor. Evet, Kaşgarlı'da bu kelimenin *ediz* biçimi vardır. Ama *e/i* konusunda birçok kelimenin ön seste *e*'li veya *i*'li şekillerinin bulunduğu bütün dilcilerin bildiği bir gerçektir. Nitekim bu kelimenin Kaşgarlı'daki *ediz* biçimine karşılık Uygurcadaki şekli de *idiz* ve *yitiz*'dir (A. von GABAIN, Alt. Gr., 1974 baskısı, s.27). Görülüyor ki sayın Tekin, örneklere dayanan bilimsel gerçekleri tahriften çekinmemektedir! Üstelik biz burada yön türemesinden söz ettiğimize göre, konu *e/i* sorunu değil *idiz>yitiz* değişmesidir. "Bu sözcüğün başında *y* de türemiş değildir" iddiasının yersizliği ve yanlışlığı da çabası! Bu iddiamın yersizliğini ve yanlışlığını yine A. von GABAIN'in adı geçen eserinde *idiz/yitiz* şekillerinin "y-Prothese" bölümünde yer almış olması ile tanımlayabiliriz (göst. e.ş. 27, s.337, 387). Kaldı ki Tekin'in gösterdiği *ediz* şeklinin, Kaşgarlı'da "ses türemesi" maddesi ile bağlantılı bir *yediz* şekli de yoktur. Sayın Tekin'in Uygurca metinlerden aktardığı başka anlamlardaki *yetiz/yitiz*'in ise bizim verdiğimiz örnekle hiçbir ilişkisi bulunmamaktadır.

Sayın Tekin'in, *ip/yip* ikilisindeki *ip>yip* gelişmesine karşı *yip>yip>ip* gelişmesine dayandırdığı görüşünü de kabul edemiyoruz. Öncelikle şunu belirtelim ki bu sözdeki asıl şeklin *yip>yip* mi *ip* mi olduğu hususu kesinlik kazanmış değildir. Çünkü, bundan önceki cevaplarımızın 71. maddesinde (*Türk Dili* S.541-Ocak 1997-.s.27) sıralanan *ılı->yılı-ıpar/yıpar, ipek/yipek, ır/yır, ıg-/yığ-, ıgla-/yığla-, ıra-/yıra-, irak/yırak, idiz/yitiz, il-/yil-, irin/yirin ılık/yılık* örneklerinden anlaşılacağı üzere, Eski Türkçede daima ikili şekiller yer almıştır. O dönemdeki lehçe ve ağız ayrılıkları dolayısıyla, metinlerde *y*'li veya *y*'siz şekillerden birinin tercih edilebildiği görülmektedir. Bunlardan hangisinin daha eski olduğu hususu henüz tartışmalıdır. Konunun sağlıklı çözümü, bu sözlerin Eski Türkçeden önceki dönemlere ait gelişmelerinin bilinmesine bağlıdır. Ancak, şurasını da belirtelim ki çok iyi bir Eski Türkçe uzmanı olan A. von GABAIN, yukarıda sıralanan örneklerin hepsinde de birer *y*- ön türemesi olduğunu kabul etmiştir (göst. e. s. 27). Ayrıca, sayın Tekin'in kendisi de Kökt. *yılpagut* heroes: kahramanlar, bahadırlar <**ılpagut* (<**alpagut*), *yıd*- 'to send: göndermek'(<*ıd*-): *ança yıdmis* < (<*ança idmis*) şekillerinin de birer ön türeme olduğunu bildirmektedir. (*A Grammar of Orkhon Turkic*, Bloomington 1968, s. 101, s. 2,258, 2259).

Bizce y türemesi hep açık, dar ve zayıf ünlü taşıyan ön hecelerde görüldüğünden, bu hecenin güçlendirilmesi için, y-nin türeme ses olarak eklendiği görüşü, Türçedeki bu türlü ön türeme olaylarının dayandığı mantığa da uygun düşmektedir.

Söz konusu kelimedeki *yıp>yip* aşaması konumuz dışındadır. Çünkü o maddede bizim için önemli olan *yıp>yip* değişimi değil *ip>yip* biçimindeki ön ses türemesidir.

80. "Somutlaştırma" maddesinin eleştirisinde "yazıtlardan alınan *til* sözcüğü yanlıştır: doğrusu /i/ ile *til* olacaktır" deniliyor.

Muharrem Ergin'in yayımladığı *Orhun Âbideleri*'nde (İstanbul 1970) de, A.von Gabain'in *Alttürkische Grammatik*'inde de, kendisinin *A Grammar of Orkhon Turkic* adlı kitabında da hem *til* hem *til* şekli yer almıştır (s.380, 381). *Til*'dan *til*'e gönderme yapan sayın Tekin, *kelmez erser tilig sabıg alı olur tidi* '(eğer düşman) gelmezse, onun hakkında haber alarak otur, dedi' (T.I N 8) örneğini vermiştir. Demek ki verdiğimiz *til* şekli metinler, gramerler ve metinlerin sözlük bölümleri ile tanıklanan bir şekildir ve doğrudur. Bu durum karşısında sayın Tekin'e, eleştiri uğruna gerçekleri tahrif ettiği için "bu nasıl bilim anlayışı?" diye sormazlar mı?

81. Sayın Tekin "şimdiki zaman kipi" maddesinde: "*tak-ı-yor-um, tak-ı-yor-sun* vb. örneklerde /ı/ ve /yor/ arasına çizgi konması yanlıştır. Çünkü bu gibi örneklerdeki /I/U/ betimlemeli dilbilimi açısından eke ait bir ünlüdür, bağlama ünlüsü değildir" buyurmuşlar. İlk bakışta haklı gibi görünmesine rağmen, sayın Tekin'in bu görüşüne de katılmıyoruz. Yukarıdan beri hiç gereği olmayan yerlerde bile bir kelimenin en eski şeklinin gösterilmesinde direnen ve tarihî gramerlere ağırlık veren görüşleri savunurken, şimdi burada nasıl oldu da birdenbire tutum değiştirerek betimlemeli dil bilimi anlayışını benimseyivermiştir?

Bu maddede geçen söz konusu /I,U/ ünlüleri elbette bağlama ünlüleri değildir. Biz de bunları bağlama ünlüsü olarak ayırmış değiliz. Esasen o maddede ekin *-(I)yor* biçiminde gösterilmiş olması da bunu tanıklamakta ve bugün eke ait bir unsur olduğunu göstermektedir. Yalnız şu var ki *-(I) yor* hal kipi eki, ta-

rihî gramer bakımından, fiil kök ve gövdelerinin zarf-fiil şekli üzerine getirilmiş bir *yoru-* yardımcı fiilinin geniş zaman çekiminden oluştuğuna göre (*gel-iyor*<*gel-i-yor*<*gel-e yoru-r*) bu ekin hangi şekilden geliştiğini gösterirken, elbette buradaki birer ünlüden ibaret zarf-fiil eklerini de bir çizgi ile ayırarak belli etmek durumunda idik. Eğer bu ünlüler tarihî gramer açısından ekin aslî unsuru olmuş olsalardı, o zaman *başla-*, *oku-* gibi ünlü ile biten fiillerin hal kipleri bugün *başla-y-ıyor*, *oku-y-uyor* şekillerinde olurdu ki bu mümkün değildir. Burada yanlış olan şey sayın Tekin'in yanlış yorumudur. Ancak, bizim de bir yanlışımız, daha doğrusu bir eksiğimiz var. O da bu ayırmayı (<) işareti ile tarihî devirlere ait bir şekil olarak vermeyişimiz ve gelişme aşamalarını göstermeyişimizdir.

82. Sayın Tekin, *o bir*>*öbür* değişimi" tam benzeşme değil ancak yarı benzeşme örneği olabilir" diyor. Bizce bu görüş doğru değildir. Çünkü "*o bir*" sözü içindeki kalın *o* ünlüsü kendinden sonraki kelimenin ince *i* ünlüsüne uyarak gerileyici bir benzeşme ile *ö*'ye dönüştüğü gibi, kendisi de düz *i* ünlüsünü yuvarlaklaştırarak *ü*'ye dönüştürmüştür. Böylece "*o bir*" kelimesi içindeki *o* ve *i* ünlüleri hem incelik hem de yuvarlaklık bakımından birbirlerine benzeşmişlerdir. Dolayısıyla, bizce tam benzeşme sayılmalıdır.

83. Sayın Tekin "Tarz (Alm. Modus)" maddesinde verilen *bil-iyor er-di*>*bil-iyor-du*, *gel-miş er-di*>*gel-miş-ti* gibi gelişmeli örneklerin eski biçimlerinde zaman aykırılığı (anachronizm) olduğunu, bunların eski biçimlerinin *bil-e yori-r*, *kel-miş er-di* olarak verilmesi gerektiğini ileri sürüyor.

Sayın Tekin görünüşte haklı olabilir. Ancak, eserin ve o maddenin amacını göz önünde bulundurmadan, kendisini hep yanlış bulma duygusuna kaptırılmış olduğu için, bir ana gerçeği gözardı etmekten çekinmiyor. Şöyle ki: bizim bu maddedeki amacımız *biliyordu* ve *gelmişti* kelimelerinin geçirdiği bütün ses değişmelerini sıralamak değildir. Yalnızca tarz (Modus) terimini açıklamak ve bu terimi açıklayan gelişme aşamasını belirtmektir. Eğer sayın Tekin'in istediği şekilde kelimenin en eski biçimini göstermekten yola çıkmış olsaydık, o zaman *biliyordu* sözününün *bil-e yori-r er-di*>*bil-i-yoru-r er-di*>*bil-i-yor er-di*> *bil-iyor-du* şeklinde bütün değişim aşamalarını gözden geçirmemiz gerekirdi. Eğer bu

örneği *bil-e yoru-r er-di* > *biliyordu* diye göstermiş olsaydık o zaman da Türkiye Türkçesine uzanan ara değişim aşamasını gözden kaçırmış olacaktır. Madde-nin amacı, tanımında belirtildiği gibi "fiildeki oluş ve kılışı şimdiki zamandan geçmiş zamana ve şarta aktararak fiilin tarzını oluşturan eski *er-* fiilini" göstermek olduğu için, bizce, Türkiye Türkçesindeki *bil-iyor-du* biçiminin bir önceki aşamasını vermek yeterli görülmüştür. Çünkü, bu maddede okuyucu için gerekli olan budur. Bu da eserin okuyucuya vermek istediği bilgi ile bağlantılı bir yöntem meselesinden ibarettir. Biz eser boyunca maddeleri gereksiz açıklamalara boğmaktan kaçınma yöntemini benimsemiş bulunuyoruz.

84. Sayın Tekin, "teklik üçüncü şah." eki" maddesinde, iyelik kökenli teklik üçüncü şah. ekinin görülen geçmiş zamanda *-I/-U* olduğunun, buna karşılık 141. sayfadaki 'şahıs eki' maddesinde sıfır olarak gösterilmesinin" bir çelişki olduğunu belirtiyor.

"Teklik üçüncü şah. eki" maddesinde, iyelik kökenli teklik üçüncü şahıs ekinin görülen geçmiş zaman kipinde *-I/-U* olarak gösterilişi, sırf bu ekin köken ve tarihî gramer açısından bir iyelik eki oluşundan ve bu durumun açıklanması gerektiğindedir. Ancak, iyelik eki, fiilden isim türeten *-t'nin* bünyesine girip de geçmiş zaman ekinin bir parçası haline gelince şekilce sıfırlanmıştır. Onun için 141. sayfadaki şah. eki sıralamasında sıfır olarak belirtilmiştir. Tekrar edelim: Açıklamalar her maddede o maddenin amacına uygun olarak yapılmıştır. Bu maddede de "iyelik kökenli teklik üçüncü şah eki" dendiği için ekin belirtilmesi zorunlu olmuştur.

85. Sayın Tekin, "uzak lehçe" maddesinde bizim Yakut ve Çuvaş lehçelerini "ana dilden çok eski devirlerde ayrılan ve öteki lehçelerle aralarında büyük oranda ses ve şekil bilgisi ayrılığı bulunan lehçe" tanımımıza takılarak bunun "lehçe falan değil bal gibi akraba dil" tanımına girdiğini ileri sürüyor.

Bu konu yalnız burada değil, bilimsel nitelikli yazılarda ve uluslar arası toplantılarda da ele alınıp tartışılmıştır. Bu toplantılarda, sayın Tekin'in görüşündeki yanlışlık birçok meslektaşımız tarafından açıkça dile getirilmiştir. Bizim de böyle bir dil anlayışına katılmamız mümkün değildir. Kendisince, Kazak

Kırgız Türkçeleri de Türkçenin lehçe niteliğindeki kolları değil, birbirinden farklı birer dil durumundadır. Hatta bu tanıma Türkiye Türkçesi ile Azeri Türkçesi bile sokulmaktadır. Ancak, bir Azerbaycanlı ile bir Türkiye Türkü üç gün içinde, bir Türkiye Türkü ile bir Kazak 20-25 gün içinde, bir Kazak Türkü ile bir Kırgız Türkü de doğrudan doğruya anlaşabildiklerine göre, sayın Tekin'e bunların ayrı ayrı diller olduğu iddiasının ne anlam taşıdığını sormak gerekir. Böyle bir görüşün bizce bilimsel bir dayanağı yoktur. Kaldı ki bir de Azerbaycan Türkçesi, Kazak Türkçesi, Kırgız Türkçesi, Yakut ve Çuvaş Türkçeleri gibi hep "Türkçe" ile karşılanan terimler kullanıyoruz. Bu durum da gösteriyor ki bunlar bal gibi Türkçenin lehçe niteliğindeki kollarından ibarettir. Ancak, taşıdıkları bazı dil özellikleriyle birbirlerine daha yakın veya uzak olabilmeleri söz konusudur. Bizim tanımımıza göre, Türkiye Türkçesi ile Azerbaycan Türkçesi Oğuz-Türkmen kolundan gelen lehçeler olarak elbette birbirlerine çok yakın olan; Kazak, Kırgız Türkçeleri Kıpçak kolundan gelen lehçeler olarak söz gelişi Türkiye Türkçesine Azerbaycan Türkçesinden biraz daha uzak; Yakut (Saha) ve Çuvaş lehçeleri ise geçirdikleri tarihî gelişme seyri dolayısıyla tanımda belirtildiği gibi "uzak lehçeler"dir. Türkçenin birbirlerine oranla birer lehçe niteliğindeki kollarını asla, söz gelişi, bir Hint-Avrupa dil ailesinde yer alan Farsça, İngilizce gibi müstakil birer dil olarak kabul etmek imkânsızdır. Bu konuda tarafımızdan daha önce de gerekli bir açıklama yapılmış bulunmaktadır.

86. Sayın Tekin "uzun ünlü" maddesinde "Türkiye Türkçesinde, yabancı kelimelerde yer alan ünlüler dışında uzun ünlü yoktur" yargısının da "tümüyle doğru olmadığını" ileri sürüyor. Dinleyiniz sayın okuyucularım, neden doğru değilmiş! Çünkü "yad" yabancı ve "var" sözcüklerindeki birinci uzun /a/ ünlüleri hiç değilse bunlarla kurulmuş iki söz öbeğinde, Türkçe de de (yani Türkiye Türkçesinde de) korunmuştur: *yad el* [yād el], *var ol* [vār ol] biçiminde.

Doğrusu eleştirinin bu derecede saptırılmış olmasına dilciler ve akl-ı selim sahibi okuyucular bir yana, ağaçtaki kargalar bile güler. Demek ki sayın Tekin'in mantığı ile, Türkiye Türkçesinde her nasılsa iki tanecik söz öbeğinde böyle bir uzunluk göze ilişiyor diye, istisnayı esas alarak ve dilin ana kuralını hiç sayarak Türkiye Türkçesinde asfî uzunluğun varlığını kabul edeceğiz! Üstelik

bu iki söz yalın halleri ile birer uzun /a/ ünlüsü de taşımadıkları halde! *yād_el*, *vār_ol* gibi söz öbeklerinde ortaya çıkan uzunluk büyük bir ihtimalle birincil değil pekiştirme vb. başka sebeplere bağlı ikincil uzunluklardır.

Gelelim uzunlukların Çuvaşçada korunma durumuna: Biz asla sayın Tekin'in yazdığı gibi "Ana Türkçenin birincil uzun ünlüleri Çuvaşçada korunmuştur" şeklinde bir ifade kullanmadık. O maddede yazdığımız şey "... Türkçenin çok eski devirlerinde ister aslî ister ses değişimleri sonucu olsun uzun ünlülerin varlığı bilinmektedir" şeklindedir. Nitekim Çuvaşçada da aslî uzunluktan kaynaklanan ses değişimleri olmuştur. Bu durum vaktiyle Çuvaşçada da uzun ünlülerin bulunduğunu gösterir ve bu gerçeği inkâr etmeyi gerektirmez. Hele hele Özbekçede aslî uzunlukların bulunmadığını iddia etmek açıkça konuyu yörüngesinden saptırmaktır. Bu konuda yazı yazmış olan birçok araştırmacı (Budenz, Yudahin, Polivanov, G. Jarring, L.Ligeti vb.) hep Özbekçede uzun ünlü bulunduğunu yazmışlardır. Ayrıntıya girildiğinde, bunların Harezmi-Oğuz ağızları olduğunu söylemek durumu değiştirmez. Çünkü sonuç olarak bunlar da Özbek lehçesi içindeki ağızlardır. Kaldı ki T. Tekin'in kendisi de *ana Türkçede Aslî Uzun Ünlüler* (Hacettepe Univ. yay., Ankara 1975) adlı kitabının 58,67. sayfaları arasında "Özbekçedeki aslî uzunluklar"a yer vermiş ve örneklerini sıralamıştır. Durum böyle iken adama "bu ne perhîz bu ne lâhana turşusu?", "Bu ne biçim bilim adamlığı?" diye sormazlar mı?!

Biz, terimler sözlüğü niteliğindeki bu eserin "uzun ünlü" maddesinde yalnızca uzun ünlünün ne olduğunu açıklayacak ölçüde bilgi vermekle yükümlüüz. Özbekçedeki uzunlukların ayrıntıları bizi hiç mi hiç ilgilendirmez. Sayın Tekin'in bu konuda yazdıkları, bilgiçlik taslama bir yana konuyu saptırmaktan öteye bir anlam da taşımıyor.

Sayın Tekin, uzun ünlü bulduran lehçeler arasında Halaççanın unutulmuş olmasını da büyük bir kusur gibi gösteriyor. Biz bu maddede uzun ünlü bulunan lehçelerden örnekler verdik. Türkmen, Özbek, Yakut gibi lehçelerde uzunluklar vardır demek istedik. Hepsini sıraya dizmek şartıydı ki: "Ana Türkçede birincil uzun ünlülerin Halaççada da korunduğunu ünlü Alman Türkdilbilimcisi Gerhard Doerfer çeyrek yüzyıl önce göstermiş ve kanıtlamıştır" diyerek bizi suçla-

mıştır. Haydi diyelim ki biz unuttuk ve Halaççayı örnekler arasına almamakta hata ettik... Peki ya kendisi?.. Çevrek yüzyıl önce ortaya çıkan bu buluşa ve Halaççaya başlıbaşına aslı uzunluklarla ilgili olan koskocaman kitabında acaba neden yer vermemiştir? Görülüyor ki sayın Tekin'in kendi sözü kendinden davacıdır. Bu yöntemle hareket edersek, bizim de Sayın Tekin'i çeyrek yüzyıl önce Doerfer tarafından kanıtlanmış olan Halaçça uzunluklardan habersiz kaldığı ve böyle bir gerçekten ancak 1995 yılında haberdar olduğu biçiminde suçlamamız gerekir.

Bunun dışında, sayın Tekin'in eskilerin "mugalata" diye adlandırdıkları keyfi yorumlara ve birtakım saptırmalara başvurma taktiğindeki becerisine de sanırım *Grammer Terimleri Sözlüğü* üzerindeki eleştiri yazısı tipik bir örnek oluşturuyor. Unutulmamalıdır ki bir bilgi yerinde ve ihtiyaç duyulduğu zaman verirse ikrama geçer ve "cuk!" diye oturur. Aksi halde sahibini yıpratır ve eritir. Kaldı ki bizim terciye tere satma misali böyle gereksiz bilgilere de hiç ihtiyacımız yoktur. Bu konuya da kendisinden çok önce el atmış bir kimse olarak kendimizi ispatlamışızdır. Bu durumu Sayın Tekin de çok iyi bilmektedir. Ama sayın meslektaşımız karşısındakini matetme duygusuyla yerli yersiz, gerekli gereksiz ve konunun sınırını aşan bilgilerle, dağarcığında her ne var ise hepsini de ortaya dökme tutkusuna kapılırsa, acaba onun bu tutumunun, konunun içinde olanlar için lâf canbazlığından öteye bir anlamı kalır mı? Sayın Tekin'in eleştiri boyunca kendisini mugalatadan bir türlü kurtaramadığı birçok maddede açıkça görülmektedir.

87. Sayın Tekin *az/ız, varınca/varıncı* gibi ünlü daralması örneklerini inandırıcı bulmamış, üstelik "yerleri de gösterilmemiştir" diyor. Sayın Tekin'in Anadolu Ağızları ile ünsiyeti olmadığı için bu örnekleri yadırgamış olabilir. Kendisine şu hususu hatırlatmak isteriz ki Anadolu ağızlarında bu değişim pek yaygındır. Bu nedenle de belirli bir yer göstermeyi gereksiz saymışızdır. Yaygın olan olay ve örnekler için yer göstermemek bir yöntemsizlik değil, aksine belirli bir yöntemin gereğidir.

Anadolu ağızları ile ilgili hangi eseri açarsanız açın, ünlü daralmasının çeşitli örneklerini bol bol görebilirsiniz. İşte bu konuda başvurulacak birkaç eser: Zeynep Korkmaz, *Güney-Batı Anadolu Ağızları* (Ankara 1956, 1994), s. 42-43/

I, 2; *Nevşehir ve Yöresi Ağızları* (Ankara 1963, 1977, 1994 s.59/3: Geniş Ünlülerin Daralması; Turgut Günay, *Rize İli Ağızları* (Ankara 1978), s.66: Geniş Ünlü Daralması; Ahmet Bican Ercilasun, *Kars İli Ağızları* (Ankara 1983), s. 92-93: Geniş Ünlülerin Daralması; Tuncer Gülensoy, *Kütahya ve Yöresi Ağızları* (Ankara 1995), s.61: Geniş ünlülerin daralması ve ağızlarla ilgili diğer eserler. Ayrıca Ahmet Caferoğlu'nun "Anadolu ve Rumeli Ağızlarında Ünlü Değişimleri" (TDAYBelleten 1964, s. 1-33) adlı makalesi. Sayın Tekin'in bu değişimlerden, bu yayınlardaki bilgilerden ve yaygın örneklerden habersiz olması, o örneklerin yadırganmasını haklı gösteremez. Kendisinden bu eserlere başvurup düşüncesini biraz olsun belli konuların ve saplantıların dışına çıkarmasını dileriz!.

88. "Ünlü düşmesi" olayında düşmenin "çeşitli fonetik etkiler altında" meydana geldiğini belirttiğimize göre, Sayın Tekin'in "malûmu ilân" kabilinden *dirilik* > *dirlik*, *ilerile* > *ilerle* gibi örnekleri "vurgusuz orta hece düşmesi" diye açıklamasına ne gerek var? Bunlar birazcık gramer bilgisi olan herkesin kolayca kavradığı olağan gerçeklerdir, bir fevkalâdeliği yoktur. O maddede önemli olan nokta ünlünün düşüş sebebi değil, hangi sebeple olursa olsun düşmüş olmasıdır.

"Ayrıca, ünlü çarpışması durumunda ünlülerden biri düşebilir" şeklindeki yargımıza da takılarak "düşebilir değil, 'düşer' demek gerekirdi" diyor. Hayır sayın Tekin size katılmıyoruz. "Düşer" değil "düşebilir" demek zorundayız. Çünkü *ne asıl* > *nasıl*? *ne için*? > *niçin*? *gece idi* > *gece-y-idi* > *geceydi* örneklerinde ünlü düştüğü halde, söz gelişi *oku-y-an* > *okuyan*, *dinle-y-en* > *dinleyen* örneklerinde de ünlü çarpışmasını önlemek için ünlülerden biri düşmemiş araya bir 'koruyucu' ünsüz girmiştir.

89. Sayın Tekin "ünlü uyumu" maddesinde, bu uyum için verdiğimiz "Türkçe kelimelerde kök hece ünlülerinin taşıdıkları kalınlık- incelik, düzlük-yuvarlaklık niteliklerine göre öteki heceler ünlülerine yaptığı etki sonucunda ortaya çıkan benzeşme sistemi" (s.161) tanımını eksik buluyor. Nedeni de *elma*, *şişman*, *inan*- vb. ünlü uyumundan çıkmış Türkçe sözcükler ile *hesapsız*, *kiracı*, *boksörler* gibi alıntı sözcüklerin eklerle genişletilme durumunda uyumun son heceden başlayarak devam etmesi, imiş.

Sayın Tekin, şu noktayı iyice algılamalıdır ki biz 'gramer kitabı' değil, 'terimler sözlüğü' yazdık. Bu maddede verilmesi gereken bilgi, normal şartlar altında 'ünlü uyumu'nun ne olduğunun açıklanmasıdır. Bu sebeple uyuma aykırı şekillerin bu maddede açıklanması mümkün değildir. *Elma, şişman, inan-* gibi sözlerde ünlü uyumu bozulmuş olduğuna göre, bunlar genel kuralın dışında kalan istisnalardır. Aynı durum birtakım alıntı kelimeler için de söz konusudur. Bu bakımdan çeşitli sebeplerle ses yapıları uyum dışı, dolayısıyla da kural dışı kalmış olan sözler için özel bir açıklama yapmak gerekir. Onun yeri de burası değil "aykırılık" maddesidir. Eğer sayın Tekin bu sözlüğü ciddi ölçütlerle ve ön yargısız olarak incelemiş olsaydı, dile getirdiği hususların belirttiği örneklerle 16. sayfadaki "aykırılık" maddesinde işlenmiş olduğunu görürdü.

90. "Ünlü yuvarlaklaşması" örnekleri arasında yer alan *çökürge*'nin *çekirge*>*çökürge* değişimi ile verilmiş olması, sırf yazı diline oranla ilk hecede *e*>*ö* biçiminde bir yuvarlaklaşmanın gerçekleştiğini göstermek içindi. Sayın Tekin'in belirttiği üzere, bu sözün *delük*>*dölük* örneğinde olduğu gibi *çekürge*>*çökürge* değişimi ile verilmesi daha uygun olurdu. Uyarısı için teşekkür ederiz.

91. Sayın Tekin, "ünsüz değişmesi" örnekleri arasında yer alan *barnak*>*parmak* örneğinde, bizim Anadolu ağızlarından hareket ettiğimizi söylüyor. Biz de kendisine hatırlatalım ki yazı dilinde değişmiş ve daha gelişmiş şekiller yer aldığı halde, uzun yüzyıllar yazı dilinin etkisinden uzak kalmış Anadolu ağızları daha eski şekilleri koruyagelmiştir. Biz, Anadolu ağızlarında bulunduğu için değil, *parmak* sözünün daha eski şeklinin *barnak* biçiminde olduğu görüşünde bulunduğumuz için, gelişmeyi *barnak*>*parmak* şeklinde verdik. Nitekim sıralanan *biñar*>*pınar*, *busu*>*pusu* gibi sözlerde de aynı gelişme görülmektedir.

Öte yandan sayın Tekin'in "*barnak* biçimi Çuvaşça ve Anadolu ağızları dışında başka bir yerde geçmez" ifadesi de bizi doğruluyor. Sıralanan bütün örneklerde daha eski şekillerden daha yeni şekillere doğru uzanan bir gelişme çizgisi izlendiği halde, sayın Tekin yine keyfi yorumlarla konuyu mugalataya sürüklemeye çalışmıştır. *barñak* şekli örneklerle tanımlanamadığı için, bol örnekleri bulunan *barnak*'tan hareket etmek bizce daha uygun ve yeterli görülmüştür.

92. "Ön seste ünsüz türemesi" maddesinde yer alan *igit>yigit* değişimine karşı çıkılarak bunun, *y-* düşmesi ile *yigit>igit* olması gerektiği söyleniyor. Biz bu olayla ilgili görüşlerimizi daha önce uzun-boylu anlattığımız için (bk. III. yazı mad. 71, IV. yazı mad. 79), sayın okuyucuların gösterilen yerlere bakmaları dileği ile yeniden açıklamayı gereksiz sayıyoruz.

Aynı maddedeki (s.160) *bazen>bağzen*, *tamir>tağmir* örnekleri için sayın Tekin'in yaptığı açıklama doyurucu ve kabul edilebilir görünmemektedir. Çünkü, bize göre *ba'zen*, *ta'mîr* gibi örneklerdeki gırtlak patlayıcısı 'ayın' (ayn) ünsüzü Türkçenin ses sistemine uymadığı için, bu ses atılmış; onun yerine, var olan ses boşluğunu doldurmak üzere sızıcı /ğ/ ünsüzü bir türeme ses olarak girmiş ve 'yanlış yazımla' da olsa yer yer imlâya yansımıştır. Buna *Etimes'ut* yazılışı yerine *Etimesgut* ve *Etimesğut* yazılışlarını da ekleyebiliriz. Bizce burada ayın'dan /ğ/'ye uzanan bir ses gelişmesi değil; 'ayın', ünsüzünün yerini alan "substitution" dediğimiz bir 'ses doldurması' veya 'seslerin yer değiştirmesi' olayı vardır.

93. Sayın Tekin "yakıştırma" maddesinin (s.168) örnekleri arasında yer alan ve üçüncü şah. teklik zamininin çekiminde kendini gösteren *o+n+da*, *o+n+dan*, *o+n+ca* vb. örneklerdeki *-n-* türeme sesinin *yakıştırma* (analogie) olmadığını ileri sürüyor.

Sayın Tekin'in de bildiği üzere, eski dönemlerde ve bazı lehçelerde *ol* zamininin çekime girdiği zaman kırılarak **an* şekline dönüştüğü bir gerçektir. Burada bize, bilinen harcıâlem bazı bilgilerin yeni bir şey söyleniyormuş gibi tekrarlanmasına hiç gerek yok! Bu konu Bang, Ramstedt, Kotwicz ve Setälä tarafından 70 yıl öncesinden başlayarak araştırılmış ve bazı sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır. Burada önemli olan husus *ol* zamininin çekimde biçim değiştirerek "casus obliques" yeni "kırık hal" durumuna (*ol>*a-n*) dönüşmüş olmasıdır. Bu konuda kendisi ile aynı görüşteyiz. Ancak, aydınlanması gereken nokta sayın Tekin'in çekim gövdesi bizim de "kırık hal" ("casus obliques" veya "çekim sırasında kırılmaya uğramış şekil" diye kabul ettiğimiz **a-n*'da çekim sırasında neden böyle bir değişimin ortaya çıktığı, daha doğrusu "kırık şekil" içindeki *-n-*'nin olduğudur. *an* içindeki *-n-* sesinin şekil bilgisi açısından da herhangi bir iş-

levi bulunmadığına göre, herhalde buraya damdan düşer gibi havadan konmuş değildir. Elbette dilin öteki öğeleri ile bir ilişkisi bulunmak gerekir. İşte konuya bu açıdan bakınca, bugün yürürlükte olan genel görüşe göre, bu -n- sesi birinci ve ikinci şah. teklik zamirlerindeki -n'ye benzetme yolu ile gelmiştir. Geliş sebebi de -l'si düşmüş olan zamire bir ses desteği sağlamaktır. Bu nedenle de yakıştırma bir sestir. Bilim adamlarınca "zamir n'si" olarak adlandırılmasının sebebi de bu özelliğinden kaynaklanmaktadır.

94. Sayın Tekin "yazı dili" maddesinde örnekler verilirken *Türk yazı dili*'nden sonra kavis içine alınmış olan (VII. yüzyıldan bugüne kadar) ibaresini VII. yüzyıldan bugüne kadar "tek bir yazı dili vardı" şeklinde yorumlamıştır. Oysa, burada belirtmek istenen şey, "Türk yazı dilinin VII. yüzyıldan beri var olduğu" hususudur. Elbette coğrafi bölge, zaman ve lehçe ayrılıklarına göre ayrı ayrı adlar verilen tarihî devir yazı dilleri olmuştur. Bugün de Türk yazı dilleri vardır. Biz bir dilcinin bunu başka türlü yorumlaması mümkün değildir sanırdık. Meğer yanılmışız. Sayın Tekin'in keskin zekâsı ve mugalâta gücü onu böyle yorumlatmış! Bu vesile ile bir kez daha tanık oluyoruz!

Yalnız bu madde dolayısıyla dile getirdiği "Türk yazı dili konusundaki bu görüş bilimsel değil ideolojiktir" yargısını kendisine aynen iade ediyoruz. Biz bilimde ideolojik tutum ve görüşü benimseyenlerden değiliz. Ömrümüz boyunca da böyle bir tutumu asla hoşgörü ile karşılamadık. Dil-lehçe tanım ve ayrımında sayın Tekin'le görüş ayrılığına düşmüş olmamız da ideolojik ölçelere değil bilimsel ölçü ve ilkelere bağlılığımızdandır. Bilimsel konuları ve bu maddeyi böyle "ideolojik" bir yorumdan geçirme olsa olsa sayın Tekin'e yaraşır bir yöntemdir. Kendisine yöneltilen bütün eleştirilere rağmen hâlâ "Türk dilleri" terimini kullanmakta direnmesi ve bu madde dolayısıyla bize yöneltmiş olduğu suçlama, bizde ister istemez böyle bir çağrışıma yol açmıştır.

SONUÇ

Sayın Talât Tekin'in Türk Dil Kurumunca yayımlanan *Grammer Terimleri Sözlüğü* hakkındaki eleştiri yazısı, yazının başlık, giriş ve sonuç bölümleri ile yazı içinde sık sık kullandığı yakışıksız ifadelerden de açıkça anlaşıldığı üzere,

TDK'nun ve orada görevli öğretim üyelerinin bilimsel düzeylerinin düşüklüğünü (!) göstermek, Kurumun kamu oyundaki değer ve itibarını sarsmak için plânlanmış bir saldırı niteliğindedir. Daha önce aynı yöntemle kendisi veya bir başkası tarafından *Türkçe Sözlük*, *İmla Kılavuzu*, *Eski Türkçenin Grameri*, *Saha Türkçesi Grameri* üzerine yazılmış olan eleştiri yazıları da yine aynı hedefe yönelmiş maksatlı yazılardır. Türk Dil Kurumunun bilimsel düzeyi ve çalışma hızı, yayımladığı eserlerin nitelik ve sayıları ile kamuoyunca da ilgililerce de bilinmekte ve takdirle karşılanmaktadır. Bu türlü bir taktiğe yeltenmek, güneşi balçıkla sıvamaya benzer.

Bize gelince: Sayın Tekin tarafından yapılan eleştiriye, onun gibi maksatlı ve tek yönlü olarak değil, bilimsel ölçülere bağlı tarafsız bir inceleyici olarak gözden geçirmiş ve kendisine dört ayrı yazı ile cevap vermiş bulunuyoruz. Bu yazıları izleyen değerli meslektaşlarımızın ve sayın okuyucularımızın tanık oldukları üzere, ilk yazımızda, kendisinin haklı olduğu üç-beş nokta için teşekkür edilmiş; daha sonra da eleştirisinde yöntem, içerik, yorum ve örneklendirmeler bakımından pek çok yerde nasıl bir yanılma ve tutarsızlık içinde olduğu gerekli açıklamalarla ortaya konmuştur.

Bu dört cevap yazısındaki maddelerin gözden geçirilmesi göstermektedir ki sayın Tekin'in büyük ölçüde mugalataya bulanmış olan görüşleri; kaynaklara, bilimsel gerçeklere ve bazı yerlerde de doğrudan doğruya kendi yazılarındaki -eleştirisi ile çelişen- ifadelerle başvurularak çürütülmüştür. Oysa, kendisinden, ele aldığı eserleri (diğer eserler üzerindeki eleştirileri de söz konusudur), olumlu ve olumsuz yönleriyle, bir bilim adamına yaraşır olgunluk ve ağırbaşlılık içinde değerlendirmesi beklenirdi. Cevap yazılarımızın giriş bölümünde de dile getirildiği üzere, eleştirici yıkıcı değil yapıcı olmalıdır. Bilime katkı getirmelidir. Meslektaşları birbirine düşman değil dost kılmalıdır. Her iki taraf da mesleğe katkı getirici değerlendirmeler dolayısıyla birbirine müteşekkir olmalıdır. Bilimin gelişip gürleşmesinde elbette bu türlü katkıların da payı vardır. Bilimsel eleştiri anlayışı bu temel ilkeye dayanır. Gelgelelim ki sayın Tekin, öteki eserler üzerindeki yazılarında olduğu gibi, bu yazısında da eleştiriye bir karalama aracı olarak kullandığı için, bilimsel ağırbaşlılığı bir yana iterek bir kurumun yayını-

na (daha doğrusu yayınlarına) ve aldığı her akademik dereceyi, resmî belgelerin tanıkladığı üzere, üstün bir başarı ile elde etmiş olan bir meslektaşına: "Bu tür yanlışları yapan bir Hacettepe Üniversitesi öğrencisi sınavlarda başarısız olur ve en küçük bir akademik ünvan bile kazanamazdı" diyecek kadar üslup sefaletine düşmüş ve bir davranış bunalımına yuvarlanmıştır. Bu boş böbürlenmeyi bir yana bırakarak soralım : Acaba kendisi, bizim Hacettepe Üniversitesi Mezuniyet sonrası Fakültesinde, on yıl süreyle ek görevli öğretim üyeliği yaptığımızın farkında değil midir?

Aslında onun bu türlü davranışlarına şaşmamak gerekir. Çünkü, yukarıki bölümlerde bazı örneklerine işaret edildiği gibi, daha meslek hayatının ilk yıllarından başlayarak, tartışmaya giriştiği veya hakkında yazı yazdığı meslektaşları için takındığı tavır ve kullandığı ifadeler hep böyle olmuştur. Sayın Tekin'in düşünce ve duyguları iyice nasırlaşmış olmalı ki kendisine tazminat ödetmeye kadar varan mahkeme kararları, yazı ve tercümelerindeki önemli yanlışları ve yaptığı intihalleri dile getiren çeşitli yazılar bile tutum ve davranışlarını frenleyici bir etki yapamamıştır. Kimbilir, meslektaşlarına karşı takındığı bu yakışsız tutum belki de iç dünyasındaki bilinmez bir tepkinin görüntüsüdür. Bu bakımdan, şahsımıza karşı yönelttiği suçlayıcı sözler için kendisine teessüf etmeye bile deymez!

Bütün bu durumlara rağmen, son söz olarak yine de inşallah iç dünyasındaki olumsuz duyguları bilinçli bir kontrolden geçirerek, eleştirilerinde mugalata-yı, yıkıcılığı, saygısızlığı ve saldırganlığı değil; dürüstlüğü, ağırbaşlılığı, saygıyı ve yapıcılığı benimseyebilir dileğinde bulunmaktan da kendimizi alamıyoruz!